

Ove Rasmussen:

Labo, bilmer, vimming – indbyggernavne til mindre jyske bebyggelser

Skibonit, sønderborgenser, randrusianer – sådanne dannelser (nogle vil nok sige misdannelser) er jo velkendte som betegnelse for indbyggere i vore større købstæder.¹ Alligevel føler de fleste sikkert, at disse betegnelser i sproglig henseende virker fremmedartede; afledningselementerne (*-nit, -enser, -ianer*)² er da også alle af fremmed oprindelse og udgår fra latinske afledningselementer. Det antages, at de ikke er ældre end fra 1600- og 1700-tallet, og at de med sandsynlighed udgår fra byernes katedralskolemiljøer og andre lærdomscentre, hvor der undervistes i latin. Der kan dog også være tale om indlån fra tysk, hvor lignende dannelser forekom.³ Det fremmede præg understreges af, at trykket er flyttet fra det ord, der danner grundlag for afledningen (Skive, Sønderborg, Randers), hen til det fremmede afledningselement. I visse tilfælde har et indbyggernavn dannet med et sådant fremmed afledningselement efterhånden vundet eneret i sproget; det gælder f. eks. århusianer, vejlenser og flere. Men i andre tilfælde findes der ældre hjemlige dannelser – til Skive således *skivebo*, til Sønderborg sønderborger og til Randers *randersing* (udtalt *raj-*

¹ Se oversigt i *Dansk Sprognævn Årsberetning 1956/57* s. 10 ff.

² Jf. Vibeke Dalberg: *-boere, -gensere, -nitter og andet købstadsfolk*; i *Festskrift til Kristian Hald* (1974) s. 13 ff.

³ I et enkelt tilfælde er der til et sognenavn dannet et indbyggernavn med fremmed afledningselement, *stabyaner* (til 2513 Staby sogn), som er opgivet af 3 forskellige meddelere. Når vi netop her træffer en sådan fremmed dannelse, kan det måske hænge sammen med, at der i Staby har været højskole (så tidligt som 1866), vinterlærerseminarium og efterskole (jf. Alfred Kaae: *Staby sogn* (1972) s. 270 ff. Kaae anvender i øvrigt også (side 272) betegnelsen *stabyaner*).

sing). Når det drejer sig om indbyggernavne til større lokaliteter, er de ældre hjemlige afledninger derimod dominerende; af f. eks. Vendssyssel, Thy, Salling og Angel dannes således med *-bo*: *vendelbo*, *thybo*, *sallingbo*, *angelbo*, og af f.eks. Mors, Samsø, Als og flere dannes med *-ing*: *morsing*, *samsing* og *alsing*.

Også for lokaliteter mindre end købstæderne findes der indbyggernavne dannet med hjemlige afledningselementer, men de er naturligt nok ikke så kendte, idet deres anvendelse jo ofte er begrænset til den nærmeste omegn. I det følgende skal vi se nærmere på sådanne indbyggernavne dannet til jyske bebyggelsesnavne med afledningselementer, hvoraf de vigtigste er *-bo*, *-ing*, *-er*, *-folk* og *sogner*.

Materialet, der danner grundlag for den følgende fremstilling, stammer i alt væsentligt fra vore meddeleres besvarelse af følgende spørgsmål på en spørgeliste, der blev udsendt i 1957:

1. Hvad kalder beboerne i Deres sogn sig selv (f. eks. *æ aggerboer(e)*, *nissumbo*, *(de) pederstrupper*, *(de) sorringer*, *(æ) kalslunder*, *(æn) fannik*)? Angiv både ental og flertal.

2. Hvad kalder beboerne i Deres sogn nabosognenes folk? Angiv ental og flertal.

Der foreligger godt 1000 besvarelser af den pågældende spørgeliste, og fra næsten alle meddelere er der givet oplysninger om i det mindste èt indbyggernavn for hjemsogets indbyggere. Imidlertid synes indbyggernavnene for de mindre bebyggelser undertiden at være af knap så fast karakter som for købstædernes og de større områders vedkommende; spredt forekommer der således oplysninger om, at der ikke fandtes noget særligt indbyggernavn, men at man blot sagde "*den*" eller "*dem fra xx* (landsby- eller sognenavn)". Ligeledes kan der være usikkerhed om dannelsen af indbyggerbetegnelsen, så at der undertiden til det samme stednavn kan dannes indbyggernavn med forskellige afledningselementer. Mange meddelere har kun opgivet èn form og har altså ikke fulgt opfordringen til at opgive både ental og flertal. Ofte fremgår det desværre ikke af besvarelsen, om formen gælder ental eller flertal, men i mange tilfælde kan man af formelle grunde slutte sig til, at der må være tale om en flertalsform. Når der i materialet synes at være en tendens til fortrinsvis

at opgive en flertalsform, er grunden uden tvivl, at indbyggernavne oftere anvendes om en gruppe personer end om en enkelt person.

En mindre del af materialet hidrører fra Jysk Ordbogs samlinger. Ved hjælp af ordbogens sidsteledskartotek har det været forholdsvis let under de enkelte afledningselementer (*-bo*, *-er* etc.) at finde frem til indbyggernavnene. Det viste sig, at størstedelen af dette materiale er udskrevet fra artikler af Gudmund Schütte i forskellige tidsskrifter og årbøger i årene 1912 – 1958.⁴ Schüttes materiale stammer dels fra bogen *Dansk Navneskik*⁵, dels fra Evald Tang Kristensens optegnelser⁶, dels endelig fra nogle optegnelser indsendt til Schütte fra private meddelere.⁷

I det følgende skal vi belyse de enkelte afledningselementers geografiske udbredelse, og i de områder, hvor to eller flere afledningstyper rækker ind over hinanden, skal vi se på, om bestemte stednavnetyper foretrækker et bestemt afledningselement ved dannelsen af indbyggernavnet. I forbindelse hermed vil det blive overvejet, om vi ad den vej kan sige noget om afledningselementernes relative alder i overlappingsområdet. Der skelnes i denne sammenhæng mellem på den ene side et ældre lag stednavne (omfattende ikke-sammensatte navne som *Skern*, *Gjøl* etc., samt navne med endelserne *-um*, *-inge*, *-sted*, *-lev*, der regnes for at stamme fra tiden før ca. år 800), på den anden side et yngre lag (hovedsagelig omfattende stednavne på *-(t)rup* (opr. *-torp*) og *-bøl*, der regnes for at stamme fra vikingetiden og middelalderen).⁸

---

⁴ De første artikler kom i *Højskolebladet* 1912 og den sidste i *Skivebogen* 1958. Mest omfattende er materialet i artiklerne *Folkelig Hof- og Statskalender* (i *Danske Studier* 1914 s. 29-37), *Indbyggernavnene*, dansk Sprogforsknings Stedbørn (i *Danske Folkemaal* 1941 s. 17-22), samt i bogen *Danske Stednavne fra Arilds Tid* (1927). Jfr. i øvrigt Lis Weise: *Danske indbyggernavne på -inge* (1983) s. 164.

⁵ *Dansk Navnskik* ved Frederik Nielsen, Axel Olrik og Johannes Steenstrup (1899).

⁶ I bogen *Danske ordsprog og mundheld, skjæmtesprog, stedlige talemåder, ordspil og samtaleord* (1890).

⁷ Jf. *Danske Stednavne fra Arilds Tid* s. 47.

⁸ Jf. Peter Skautrup: *Det danske sprogs historie* bd.I s. 25 ff. og s. 114 ff.

Men før en gennemgang af de enkelte typer af afledte indbyggernavne skal vi kaste et blik på et karakteristisk træk i materialet. Det blev ovenfor nævnt, at der i spørgelistebesvarelserne er en tendens til at opgive flertalsformer; på samme måde er der en markant forkærlighed for at anvende bestemt form af indbyggernavnet, når der opgives flertalsformer. I vest- og sønderjysk danner man jo normalt bestemt form ved hjælp af en foransat artikel (f. eks. *æ mand* og flertal *æ mænd*), mens østjysk ligesom rigsmålet danner bestemt form med en endelse (*manden* og flertal *mændene*). Men når det gælder indbyggernavne viser såvel spørgelistebesvarelser som andet materiale, at man i østjysk syd for Mariager fjord, i store dele af sønderjysk og i et mindre nordvestligt område i Vendsyssel (se kort 1) i stedet anvender den foransatte artikel *de*, f. eks. *de tornbyfolk* (1212 Tornby⁹) *de skejbøjere* til Skejby (i 2064 Elsted sogn), *de hejlsinger* til 2394 Hejls, *de gjennerboer* til Genner (i 3204 Øster Løgum sogn), *de bredstensognere* til 2323 Bredsten. Som det ses, er konstruktionen med *de* ikke bundet til en bestemt type indbyggernavne.

I bogen *Bestemt og ubestemt substantiv* (1927) går Aage Hansen (side 161 ff.) ud fra, at konstruktionen er af hjemlig oprindelse, og at indbyggernavne som *de rendsinger*, *de lækninger* er dannet i tilslutning til anvendelsen af *de* foran slægtsnavne (f. eks. *de Rother* = familien, slægten Rothe). Derimod antager han, at anvendelsen af *de* foran fremmede indbyggernavne (f. eks. *de romere*) stammer fra tysk, og at f. eks. *de ribere* er dannet i analogi hertil. Det er dog næppe rimeligt at antage, at den hyppige brug af foransat artikel *de* ved øst- og sønderjyske indbyggernavne skulle være dannet i tilslutning til en ikke særlig hyppig anvendelse af slægtsnavne i flertal. Foransat artikel har jo gammel hævd, hvor et tillægsord står foran navneordet (f. eks. *de stærke karle*), og når et stednavn i nogle dialekter kan stå på samme plads som tillægsordet (f. eks. *de Gerlev karle*), ja så er det vel nærliggende, at man i tilslutning hertil kan udvikle konstruktionen *de gerlevere*.

---

⁹ Nummeret foran et sognenavn refererer til nummereringen i *Topografisk ordning af Danmarks egne*. Nyudgivet af Dansk Folkemindesamling (1967).

-bo

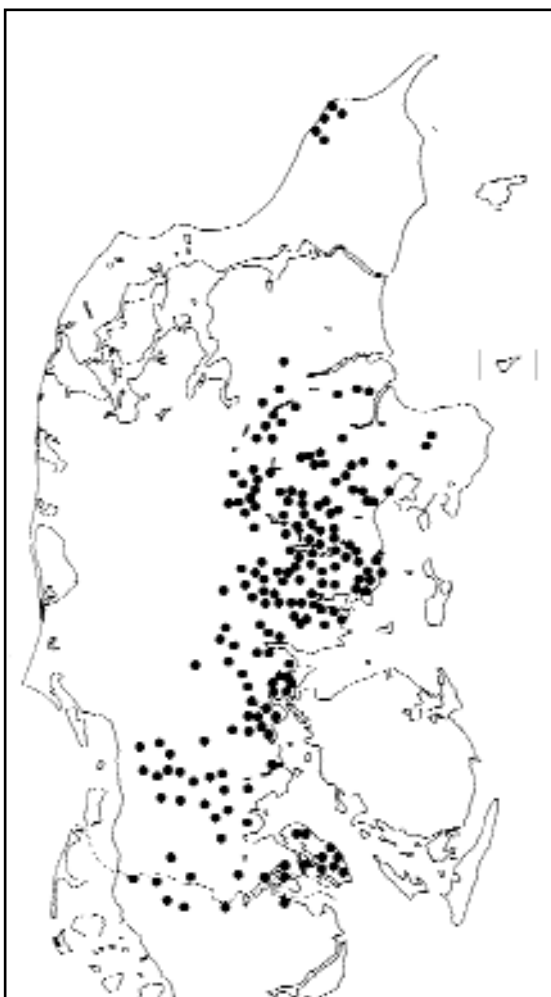
Som nævnt i indledningen er det ikke altid muligt ud fra besvarelserne at afgøre, om der er tale om en flertals- eller en entalsform af de opgivne indbyggernavne, og det gælder for mange af de navne, der dannes med *-bo* som sidsteled. Den oprindelige entalsform *-bo* med flertal *-boer* er dog afhjemlet overalt, og i Thy, Salling og på Mors afspejler stort set alle oplysningerne dette oprindelige forhold. I de øvrige områder opgives ofte som sideform en flertalsform på *-boere*, hvortil sekundært dannes en entalsform *-boer*. Spredt afhjemlet forekommer dog også en bøjning *-bo* med flertal *-boere*.

Indbyggernavnene af denne type dannes normalt ved, at *-bo* lægges direkte til det stednavn, der ligger til grund for dannelsen. I det følgende gives en gennemgang af en række tilfælde, hvor stednavnets nuværende form forandres ved dannelsen af indbyggernavnet.

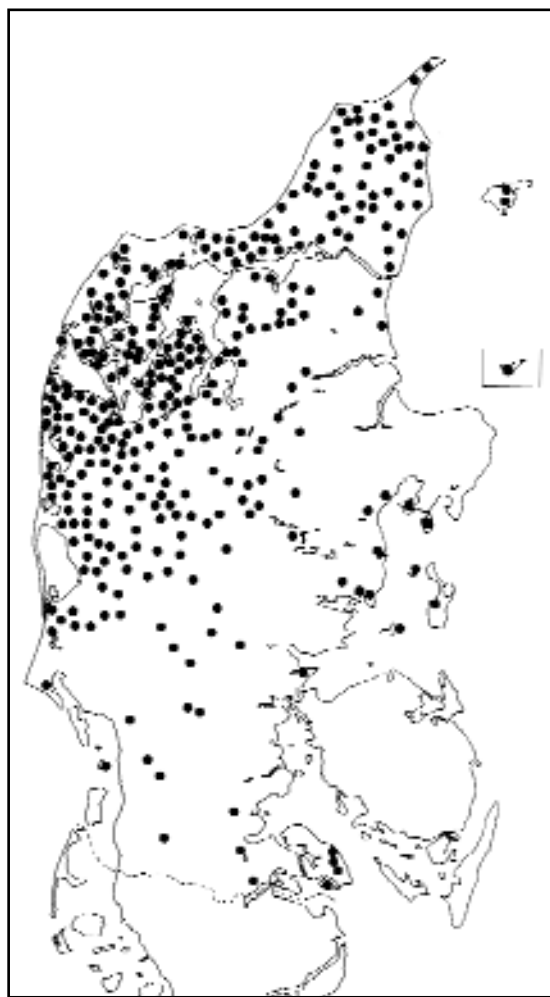
Egentlige svækkelser af sidsteleddet i stednavnet er relativt sjældne. Til Stavad (i 1252 Tise sogn) dannes indbyggernavnet *stavbo* (svarende til den lokale udtale af stednavnet, *staww*), til Hvilshøj (i 1261 Øster Brønderslev) dannes *hwilsebo*, til 1397 Helligsø dannes *hilsibo*, og til 1859 Hvornum dannes *hvonbo*, hvor endelsen *-um* helt er svundet.

Et par stednavne, der optræder som bestemt form af navneord, indgår i indbyggernavn med den ubestemte form; det drejer sig om Skagen (der er bestemt form af et gammeldansk *skaghi* med betydningen 'spids, fremragende terrænformation') med indbyggernavnet *skawbo* og Skellet (i 1495 Mou sogn) med *skelbo*.

I en række tilfælde sker der mere radikale ændringer af stednavnet, idet hele førsteleddet forsvinder, så at indbyggernavnet alene består af sidsteleddet *+bo*. Fælles for disse navne er det, at stednavnets sidsteled er (eller har været) et selvstændigt navneord. Herhen hører indbyggernavne som *havbo* til Sønderhav (i 3231 Holbøl sogn), *holmbo* til Tandsholm (i 3253 Tandslet sogn), *hvarrebo* til Pirupshvarre (i 1275 Hune sogn; *hvarre* betyder opgang eller opkørsel fra stranden gennem klitterne), *klosterbo* (til 3119 Løgumkloster), *kjaerbo* (dvs. kærbo) til Kisumkær (i 2471 Estvad sogn), *mindebo* til Torsminde (i 2513 Staby sogn; *minde* er et ældre ord for 'munding' – her brugt om udmundingen af Nissum Fjord), *møllbo* til Klitmøller

Kort 1:

Indbyggernavne, der danner flertal bestemt form med foranstillet, artikel *de*.

Kort 2:

Indbyggernavne afledt med *-bo*.

(På disse og efterfølgende kort er signaturene placeret ikke efter meddelernes proveniens, men efter det stednavn, hvortil indbyggernavnet er dannet)

(i 1336 Vester Vandet sogn), *ryebo* til Tandsryd (i 3253 Tandslet sogn; lokalt også blot kaldt Ryde; *ryde* betegner et engdrag med risbevoksning), *rønnbo* til 2431a Thyborøn (*røn* betegner et stenet strandområde) og *sundbo* til Vildsund (i 1356 Skjoldborg sogn), til Oddesund (i 1403 Odby sogn) og til Sebbesund (i 1614 Sebber sogn). – For sig står ønavnet Endelave med indbyggernavnet *labo* dannet til stednavnets sidsteled, hvis oprindelse er usikker; ud fra stednavnets sidsteledstryk og ud fra indbyggernavnet antager man, at sidsteleddet (-lave) kan have været øens oprindelige navn.

I andre tilfælde svinder stednavnets sidsteled, når der dannes indbyggernavn. Det gælder for følgende: til Melholt (i 1229 Dronninglund sogn) dannes *mjelbo*, til 1291 Øland dannes *øbo* (hvilket svarer til sognets ældre navn, i 1272 skrevet Øø; efterleddet -land er først kendt fra 1500-tallet), til Agerø (i 1419 Karby sogn) dannes *aggerbo* (svarende til det ældre navn, i 1231 skrevet Akær), til 1999 Anholt dannes *annibo* (svarende til øens ældre navn, i 1250 skrevet Anund; først fra 1400-tallet kendes tilføjelsen -holt), til 2032 Helgenæs dannes *helbo* og til 2123 Tunø dannes *tundbo* (svarende til øens ældre navn, i 1216 skrevet Thund).

Indbyggernavne som *øbo* og *labo* nævnt ovenfor tyder på, at der er tale om gamle dannelser og på, at indbyggernavne i visse tilfælde kan være forholdsvis stabile sproglige størrelser. At navnedannelserne på *-bo* kan være dannet allerede i den tidlige middelalder, bekræftes af forekomsten af en række indbyggernavne anvendt som tilnavne. I artiklen Gamle angivelser af hjemhørighed¹⁰ har Rikard Hornby således registreret 14 middelalderlige indbyggernavne på *-bo* dannet til jyske lokaliteter, der for de flestes vedkommende falder inden for det nuværende forekomstområde. Et enkelt, *Gernbo* (tilnavn til en person, der optræder i 1353 i Skåne), skal være dannet til Gern herred, der dog falder uden for det nuværende centrale forekomstområde; påfaldende er det, at der i spørgelistebesvarelserne findes et enkelt indbyggernavn på *-bo* i Gern herred; oplysningen herom stammer fra vor meddeler i 2174 Gjern sogn, der opgiver, at navnet for sognets indbyggere er *gjanboere*. Hvis det middelalderlige tilnavn ikke er dannet i Skåne, hvad der er mindre sandsynligt, kan der altså være tale om en ubrudt tradition fra 1300-tallet til i dag.

Den nuværende udbredelse fremgår af kort 2, der viser en tæt afhjæmning af typen i Vendsyssel, Nordvesthimmerland, Thy, Mors, Salling, Vestjylland (med Fjends) og Sydvestjylland (især den nordlige del). Uden for dette område forekommer der spredte afhjæmlinger i det østlige Himmerland, i Midtøstjylland (især i periferiområder nær kysten og på øerne Tunø og Endelave) og i Syd- og Sønderjylland.

---

¹⁰ I bogen *Ti afhandlinger Udgiven i anledning af Stednavneudvalgets 50 års jubilæum* (1960) s. 125 ff.

I Vestvendsyssel, Thy og på Mors konkurrerer *-bo* med *-folk*, og det lader sig næppe afgøre, hvilken af de to typer, der er ældst i området; begge kan knyttes til stednavne af såvel ældre som yngre type, og i adskillige tilfælde indeholder materialet indbyggernavne på såvel *-bo* som *-folk* til det samme stednavn (jfr. nedenfor under *-folk*).

I Sydvestjylland konkurrerer *-bo* med *-ing*; indbyggernavnene på *-bo* er udelukkende dannet til stednavne af ældre type; det samme gælder de fleste af de stednavne, der danner indbyggernavn med *-ing*, og i flere tilfælde optræder det samme stednavn også her med såvel *-bo* som *-ing*; men som nævnt under *-ing* forekommer der dog her enkelte stednavne af yngre type, hvilket kan gøre det rimeligt at antage, at *-ing* har været et produktivt afledningselement på et relativt sent tidspunkt.

I Sydvestjylland og i den sydlige del af Hardsyssel (Hammerum og Bølling herreder) konkurrerer *-bo* med afledninger på *-er*; i flere tilfælde kan der til det samme stednavn dannes indbyggernavn af begge typer, og det gælder stednavne med såvel ældre som yngre præg. Dog synes de yngre navne på *-(t)rup* at foretrække afledning på *-er*; i de to nævnte herreder indgår der således i materialet 8 navne på *-(t)rup*, der danner indbyggernavn på *-er*, hvoraf de tre dog har sideform på *-bo*. I den nordlige del af Sydvestjylland indgår der 7 stednavne på *-(t)rup* med afledningen *-er*, medens der ikke forekommer *-(t)rup*-navne med indbyggernavne på *-bo* i dette område. Det kan på denne baggrund antages, at afledningerne på *-er* har været produktive på et relativt sent tidspunkt (samtidig med eller efter *-(t)rup*-bebyggelsernes fremkomst), så at afledningerne med *-bo* altså måske repræsenterer en ældre måde at danne indbyggernavn på i dette område.

I Øst- og Sønderjylland er de sporadisk forekommende indbyggernavne på *-bo* normalt dannet til stednavne med gammelt præg; der forekommer således slet ikke i materialet dannelser til stednavne på *-(t)rup*. Dog er formentlig flere af de sønderjyske af nyere dato; det gælder ud over de ovenfor nævnte *havbo*, *holmbo*, *klosterbo* og *ryebo* også for de alsiske: *tandselbo* til Tandselle (i 3253 Tandslet sogn; Tandselle er først kendt fra 1705), *kettingskovbo*, *asserballe-skovbo* (begge i 3258 Asserballe sogn) og *notmarkskovbo* (i 3259 Notmark sogn). Til de fleste af disse navne findes i øvrigt sideformer

afledt med *-er*. Derimod kan der i følgende tilfælde være tale om ældre dannelser: *gennerbo* til Genner, der er opgivet af 4 meddelere og uden sideformer, *løgumbo* til Øster Løgum (opgivet af 3 meddelere, men med sideformer på *-ing* og *-er*), *kaløbo* til Kalvø (alle tre i 3204 Øster Løgum sogn) og *enstedbo* til 3223 Ensted. Er dette tilfældet, må der her være tale om rester af en tidligere større udbredelse af typen; på samme måde vil det være rimeligt at tolke de perifert beliggende forekomster i midtøstjysk med øerne Anholt, Tunø og En-delave.

-ing

Afledningerne på *-ing* optræder stedvis med varianten *-ning* som afledningsselement, og i nogle tilfælde er der til samme stednavn afhjemlet former med såvel *-ing* som *-ning*. Den sekundære form *-ning* forekommer hyppigst i sydvestjysk (i navnene *børkninger* til 2571 og 2572 Nørre- og Sønderbork, *tarpninger* til Tarp i 2593 Billum sogn og *signinger* til Sig i 2611 Tistrup sogn) og i det sydøstjyske område omkring Kolding-Haderslev (i navnene *limninger* til Lime (i 2326 Nørup sogn), *vorkninger* til Vork (i 2344 Egtved sogn), *hartninger* til 2372 Harte, *bjærtninger* til 2374 og 2392 Nørre og Sønder Bjert, *veerstninger* til 2661 Veerst, *andstninger* til 2665 Anst, *gamstninger* til Gamst (i 2665 Anst sogn), *halkninger* til 3016 Halk og *lertninger* til Lert (i 3041 Sommersted sogn)); mere spredt findes *-ning*-formen i Himmerland (i navnene *nivninger* til 1454 Nibe, *alsninger* til 1541 Als sogn og *skalsninger* til 1726 Skals), på Ribeegnen (i navnene *semninger* og *hømninger* til Seem og Høm, begge i 2707 Seem sogn), samt endelig syd for grænsen (i navnene *brarpninger* til 3145 Brarup og *lækninger* til 3148 Læk).

I et par tilfælde har vi at gøre med en afvigende form på *-ings*; det gælder indbyggernavnene for to sogne på Als, 3263 Havnbjerg med indbyggernavnet *havnbjerrings* og 3265 Nordborg med indbyggernavnet *nøborrings* (ved siden af *nøborring*). Det udlydende *-s* må antages at have samme oprindelse som i indbyggernavne omtalt under *-sogner*.

Sekundær er også entalsformen på *-inger*, der forekommer i enkelte sogne i sønderjysk (hovedsagelig i det østlige sønderjysk), hvor der ifølge meddelerne er sammenfald mellem ental og flertal;

normalt opgives dog af anden meddeler den regelrette entalsform på *-ing* for de samme navne.

Indbyggernavnene på *-ing* dannes oftest ved, at afledningselementet lægges umiddelbart til stednavnet; men ved denne type forekommer der ofte svækkelser af stednavnets sidstestavelse. Sådanne ændringer skal belyses nærmere i det følgende.

En tryksvag selvlyd i stednavnets andenstavelse forsvinder således regelmæssigt: af Gatten (i 1573 Flejsborg sogn) dannes en *gating*, af 2687 Vejen dannes *vejninger*, af Tønder dannes *tøndringer* etc. I et enkelt tilfælde svinder endda hele den tryksvage stavelse: til 3105 Daler dannes således *dalinger* (ved siden af *dalringer*).

I et par tilfælde sker der svind af en udlydende medlyd: af Søst (i 3212 Rise sogn) dannes således en *søsing* (der dog er den form, man skulle vente ud fra stednavnets ældre skrivemåder uden *-t* og ud fra den nuværende lokale udtale *søøs*) og af Dynt (i 3245 Broager sogn) dannes *dynninger* (ved siden af det regelrette *dyntinger*). I et enkelt tilfælde er der omvendt tilkomst af en medlyd: til Knud (i 3031 Fjellstrup sogn) dannes *knudsinger*; det indskudte *-s-* kan tænkes at være udviklet i tilknytning til det nærliggende Knudshoved.

Mere iøjnefaldende er de ændringer, der kan indtræde, når der dannes indbyggernavn til et stednavn, der er dannet ved sammensætning eller afledning. Almindeligt forekommende er tab af selvlyden i stednavnets sidsteled. Det gælder for navne på *-um* (f. eks. 1791 Vium med *vimminger*, 2579 Oddum med *oddminger*, 3204 Øster Løgum med *løjminger* eller *lyminger*), *-bøl* (f. eks. 3171 Niebøl med *niiblinger*, 3241 Dybbøl med *dyblinger*, 3244 Nybøl med *nyblinger*), *-(t)rup* (f. eks. 3145 Brarup med *brarpninger*, Hjarup (i 3212 Rise sogn) med *jarpinger*) og endelig et enkelt navn på *-næs*, *varnsinger* til 3225 Varnæs.

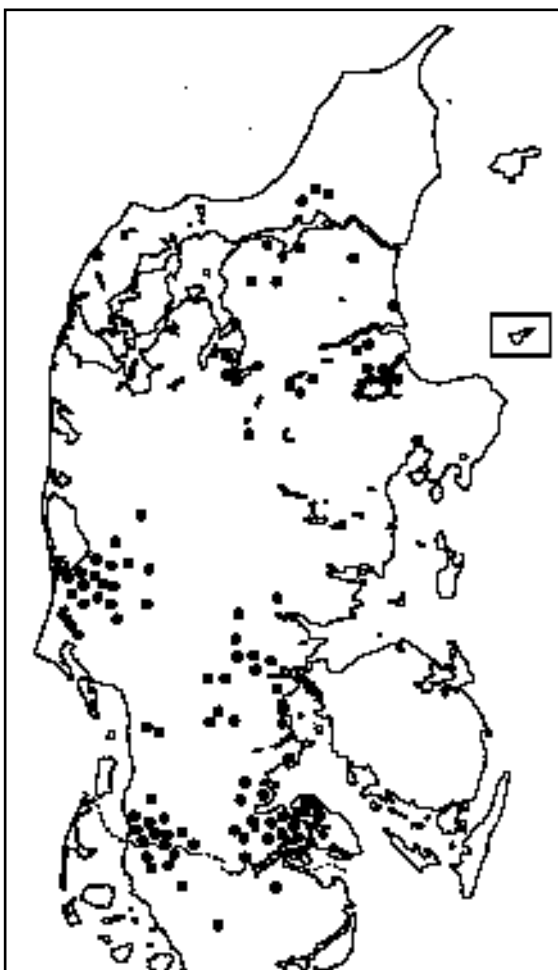
I andre tilfælde svinder ikke kun selvlyden i stednavneendelsen, men også den udlydende medlyd; det gælder for navne på *-sted* syd for grænsen (f. eks. Løvnsted (i 3371 Fjolde sogn) med *løvnstinger* og Immensted (i 3392 Svesing sogn) med *emmestinger*), *-lev* (f. eks. 2578 Strellev med *strellinger*, 3107 Emmerlev med *emlinger* og 3222 Kliplev med *kliplinger*), *-tved* (Skartved (i 2392 Sønder Bjert) med *skåtvinger*; jfr. Solved (i 3371 Fjolde sogn) med *solvinger*), et navn på *-lund*, Skovlund (i 2616 Ansager sogn) med *skovlinger*) og endelig et

enkelt navn på *-um*, nemlig ønavnet Amrum, hvortil dannes *amringer*. Radikale ændringer har vi desuden i enkeltstående tilfælde som Illeris (i 1592 Alstrup sogn) med *illinger*, Randers med *rajsinger*, 3245 Broager med *brovringer* eller *bravringer*.

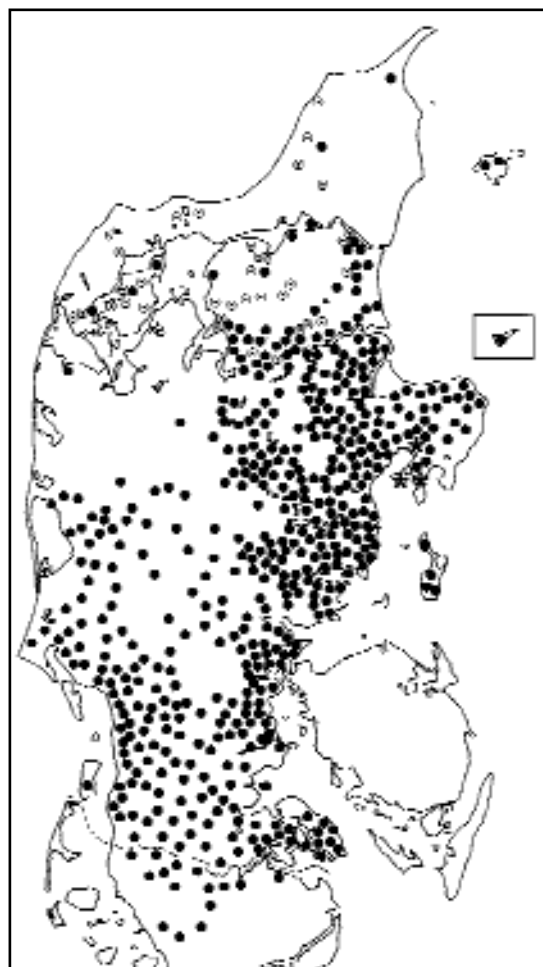
En særstilling indtager i flere henseender 3 indbyggernavne i Vendsyssel: *vessinger* i 1278 Vedsted, *frissinger* i Fristrup (i 1465 Åby sogn) og *bjessinger* i 1466 Biersted. Det drejer sig om 3 nabosogne, der er alene om at repræsentere indbyggernavne på *-ing* nord for Limfjorden, de to navne på *-sted* er de eneste *-sted*-navne nord for grænsen, der danner indbyggernavn på *-ing*, og Fristrup er i Nørrejylland det eneste navn på *-(t)rup*, der forbindes med *-ing*. Det er fristende på denne baggrund at antage, at disse indbyggernavne er uoprindelige, en antagelse, der styrkes af den omstændighed, at de danner perfekte rim, der har krævet kraftige omdannelser af det til grund liggende stednavn.

De mange omtalte reduktioner kan tyde på, at der ikke er tale om nydannede afledninger. I samme retning peger det, at vi i et enkelt tilfælde formentlig står over for en sproglig omdannelse, der hører hjemme i oldsproget, nemlig en i-omlyd af selvlyden i stednavnet. Det drejer sig om indbyggernavnet *børkninger* (opgivet af to meddelere) til 2571 og 2572 Nørre- og Sønderbork. Det sydslesvigske *arnfjyldinger* til Arnfjorde (i 3392 Svesing sogn) er formentlig dannet til stednavnets tyske form, så at der her næppe er tale om omlyd fremkaldt af afledningselementet *-ing*.

Udbredelsen af indbyggernavnene på *-ing* fremgår af kort 3, der viser, at stort set alle afhjemlinger falder inden for 3 adskilte geografiske områder. Et himmerlandsk-ommersysselsk område mellem Limfjorden og Mariager Fjord med spredt afhjemling i Himmerland og forholdsvis tæt afhjemling i Ommersyssel. Til dette område slutter sig sporadiske forekomster i naboområder (de 3 vendsysselske navne er behandlet ovenfor). Et lille sydvestjysk område, hvor typen er særdeles velafhjemlet, og hvor stort set alle afhjemlinger falder syd for Skern å (hvortil slutter sig Fanø med *sønderhoning* til 2642 Sønderho). Og endelig et sydøst- og sønderjysk område. Det sidste område falder igen næsten i tre dele: et område på Kolding-Haderslev-egnen, et sydvestsønderjysk område på begge sider af grænsen med tæt afhjemling og et østsønderjysk område (med undtagelse af Syd-

Kort 3:
Indbyggernavneafledt med *-ing*.

Kort 4:
Indbyggernavne afledt med *-er* (●) og *-ner* (*). – Særmarkeret med (⊙) er stednavne på *-(t)rup*, der nord for Limfjorden, i Himmerland og på Mors danner indbyggernavne på *-er*.

als) ligeledes med tæt afhjæmning. Et dialektgeografisk billede af denne art er karakteristisk for sproglige reliktfænomener og støtter således formodningen om, at der kan være tale om gamle indbyggernavne.

Det er velkendt, at mange stednavne ender på *-ing*, og man antager, at en del af disse oprindeligt har været indbyggernavne¹¹, der siden er overgået til at være bebyggelsesnavne. De fleste af stednavnene på *-ing* regnes for at være blandt vore ældste, der stammer fra århundrederne før vikingetiden. De forekommer over det meste af landet, idet der dog er forholdsvis få nord for Limfjorden, i det syd-

¹¹ Jf. Lis Weise: *Danske indbyggernavne på -inge* (1983).

lige Sønderjylland og i det nordlige Slesvig. Der kan altså af kronologiske grunde ikke være noget i vejen for at antage, at det er korrekt at tolke den nuværende udbredelse af indbyggernavne på *-ing* som rester af en tidligere større sammenhængende udbredelse, der kan have omfattet store dele af det østlige Jylland syd for Limfjorden, samt Sønderjylland.

Imidlertid er ikke alle de nuværende indbyggernavne af så høj alder, og her synes der at være en forskel på det himmerlandsk-ommersysselske område og de sydvest- og sønderjyske områder. Det viser sig nemlig, at en række af de nuværende indbyggernavne på *-ing* (især i det sønderjyske område) er dannet til stednavne, der antages at tilhøre et yngre stednavnelag. Det gælder først og fremmest et stort antal stednavne på *-bøl*; i vestsønderjysk således Rudbøl (i 3104 Højer landsogn), Bremsbøl (i 3122 Ubjerg sogn), 3171 Niebøl og 3172 Dedsbøl; i østsønderjysk Tumbøl, Tråsbøl og Skovbøl (i 3224 Felsted sogn), 3226 Adsbøl, Tørsbøl (i 3228 Kværs sogn), 3231 Holbøl, Dybbøl og Ragebøl (begge 3241 Dybbøl sogn), Avnbøl og Brobøl (i 3243 Ullerup sogn), 3244 Nybøl, Skodsbøl (i 3245 Broager sogn), Brandsbøl (i 3263 Havnbjerg sogn) og 3264 Oksbøl; i sydvestjysk Vesterdebel (i 2595 Ovtrup sogn), 2597 Nørrenebel, 2602 Oksbøl og endelig *bøl* anvendt som selvstændigt stednavn, Bøel (i 2575 Lønborg sogn); fra det sydøstjyske områdes sydlige udkant en enkelt afhjæmning: Mojbøl (i 3051 Øster Lindet sogn). Man antager, at stednavnene på *-(t)rup* (opr. *-torp*) er dannet på ca. samme tid; indbyggernavne på *-ing* dannet til sådanne navne forekommer i sønderjysk til følgende stednavne: 3145 Brarup, Hjarup (i 3212 Rise sogn), Svejrup (i 3224 Felsted sogn), Bovrup (i 3225 Varnæs sogn) og til *torp* anvendt som selvstændigt stednavn, Torp (i 3223 Ensted sogn); i det sydvestjyske område forekommer tilsvarende Tarp (en variantform til *torp*) i 2593 Billum sogn. Til et yngre stednavnelag hører formentlig også navne som Skartved (i 2392 Sønder Bjert sogn), Skovlund (i 2616 Ansager sogn), Rørkær (i 3131 Hostrup sogn) og Broballe (i 3264 Oksbøl sogn).

I modsætning hertil synes stednavnene, der indgår i de himmerlandsk-ommersysselske indbyggernavne på *-ing*, gennemgående at have et gammelt præg; ovenstående typer er helt ukendte, og af stednavne, der umiddelbart fremtræder som sammensatte, findes kun Illeris (i 1592 Alstrup sogn) med efterleddet *-ris*.

Man kan naturligvis ikke heraf med sikkerhed slutte, at indbyggernavnene på *-ing* i det nordlige himmerlandsk-ommersysselske område er af ældre dato end de syd- og sønderjyske, men aflednings-elementet *-ing* har åbenbart kun i Syd- og Sønderjylland været produktivt i forbindelse med eller efter tilkomsten af et yngre navnelag med stednavne på bl.a. *-bøl* og *-(t)rup*.

Sammenholder man den nuværende udbredelse af indbyggernavne på *-ing* med udbredelsen af stednavne på *-ing*, er det ikke overraskende, at begge former forekommer yderst sparsomt i Vendsyssel. Derimod kan det undre, at vi i de vest- og østsønderjyske områder med tætte afhjæmlinger af indbyggernavne på *-ing* kun har et enkelt stednavn på *-ing*, nemlig Kiding (i 3224 Felsted sogn). Nogen sikker forklaring på denne ejendommelige geografiske fordeling kan vel ikke gives. Man kunne tænke sig, at indbyggernavnene på *-ing* længst mod syd er dannet så sent, at der ikke mere var tradition for, at indbyggernavne overgik til at være stednavne. Det blev ovenfor omtalt, at et stort antal af de nuværende indbyggernavne på *-ing* i de sydligste egne var dannet til stednavne på *-bøl*.¹² Man antager¹³, at navnene med denne endelse stammer fra den ældste middelalder, så at man herudfra må regne med, at i al fald nogle af de sønderjyske indbyggernavne på *-ing* først er dannet i løbet af middelalderen.¹⁴

-er

Indbyggernavnene afledt med *-er* danner i de fleste dialekter flertal ved tilføjelse af *-e*. I store dele af øst- og sønderjysk er det udlydende *-r* i afledningselementet dog svundet, så at der her er sammenfald mellem ental og flertal.

---

¹² I et par tilfælde synes *-bøl+ing* at have udviklet sig til et selvstændigt afledningselement *-bølling*. Det drejer sig om lokaliteten Ved Åen (i 3102 Møgeltønder sogn), hvis indbyggere kaldes *åbøllinger*, og om Lavensby (i 3263 Havnbjerg sogn) med indbyggernavnet *lavnsbøllinger*. Jf. Danmarks Stednavne. Nr. 3. s. XXII, der også anfører *åbøllinger* som indbyggernavn for beboerne ved en å i 3132 Øster Højst sogn.

¹³ Jf. *Danmarks Stednavne*. Nr. 3 s. XXII

¹⁴ Jf. Bent Jørgensen: *Dansk Stednavneleksikon*. bd. III s. 69, der gør opmærksom på, at "når indbyggerne i Løgum kaldes lyminger, kan denne betegnelse ikke være dannet før end engang i middelalderen, hvor dette navns dativ pluralis form på *-um* er stivnet som normalformen af navnet".

På Mols optræder der side om side med *-er* en afledning på *-ner*; det gælder indbyggernavnene *egensner* til 2028 Egens, *dæjprener* eller *dæjpnern* (flertal bestemt form) til Dejret (i 2029 Tved sogn) og *stråensner* til Strands (i 2031 Vistoft sogn). Herhen må også regnes indbyggernavnet til 2029 Tved sogn, der (ved siden af *tvedbo*) er optegnet i formerne *twes(e)nern* og *tweedsineren* (begge flertal bestemt form; det indskudte *-s* kan tænkes udviklet i tilslutning til *stråensner*. Afledningen *-ner* kan være påvirket af rigsmålet, der kender den samme afledning i personbetegnelser som falskner, kunstner, skyldner etc.

Omdannelser af det stednavn, der ligger til grund for afledningen, forekommer sporadisk. Hyppigst er svækkelser af stednavnets siddestavelse. Til Smogen (i 2042 Thorsager sogn) dannes ud fra ubestemt form indbyggernavnet *smouren* (flertal bestemt form) – jf. Skagen og Skellet ovenfor under *-bo*. I stednavne på *-um* svinder selvlyden som regel; til 2579 Oddum dannes således *åjmere*, til 2593 Billum dannes *bilmere* etc. I stednavne på *-bøl* svinder selvlyden ligeledes i f. eks. *nøflere* til 3244 Nybøl. Tilsvarende svækkes *-ager* i Gånsager (i 3088 Vodder sogn) med indbyggernavnet *gånsere*.

Når der til 1302 Vesterø (på Læsø) dannes indbyggernavnet *vesterbyer* er der uden tvivl tale om en sekundær paralleldannelse til indbyggernavnet *østerbyer* dannet til Østerby i nabosognet 1303 Hals; afledningen på *-er* er formentlig på Læsø yngre end *-bo*, der er afhjemlet i *byrumbo* til 1301 Byrum og *halsbo* til 1303 Hals, og som jo også er den almindelige afledning i Vendsyssel.

I et enkelt tilfælde er der ved dannelsen af indbyggernavnet tilkommet et *-s*; det gælder Meng (i 3032 Aller sogn) med afledningen *mengser* (jfr. i nabosognet *knudsinger* til stednavnet Knud (omtalt ovenfor under *-ing*) og de nedenfor under *-sogn* omtalte afledninger på *-s*).

Særlig forklaring kræver *bjerretter*, der opgives som indbyggernavn til 2263 Bjerre, men som formentlig gælder indbyggerne i hele herredet. Afledningen må i al fald udgå fra 'Bjerre herred', idet *-tt-* må stamme fra den lokale udtale af ordet 'herred' (der ender på *-t*). I et enkelt tilfælde mister stednavnet førsteledet: til 3034 Christiansfeld dannes således indbyggernavnet en *felder* (ved siden af en *chri-*

stiansfelder). Omvendt svinder stednavnets sidsteled ved dannelsen af indbyggernavnet en *tåånse* til 3253 Tandslet.

Kort 4 viser udbredelsen af indbyggernavne dannet med aflednings-elementet *-er*. Det fremgår af kortet, at typen er massivt afhjemlet – næsten sogn for sogn – i et stort område omfattende det østlige og sydlige Himmerland, Ommersyssel, Midtøstjysk, den sydlige del af Hardsyssel samt hele Syd- og Sønderjylland (undtagen Nordals, hvorfra kun er afhjemlet et navn af denne type, en *svenstrupper* til 3262 Svenstrup). I dette centrale område danner sted-navne med såvel ældre som yngre præg indbyggernavne med *-er*.

I Vendsyssel, det nordvestlige Himmerland, i Thy og på Mors er typen spredt afhjemlet og i langt de fleste tilfælde knyttet til stednavne med et ret ungt præg. Af de i området optrædende godt 30 indbyggernavne på *-er* er de 22 dannet til stednavne på *-(t)rup* (jfr. kortet), og 2 er dannet til sammensatte stednavne med førsteled endende på *-(t)rup* (*kærupholmer* til Kærupholm i 1318 Tømmerby sogn og *ørndrupmarker* til Ørndrupmark i 1419 Karby sogn). Af de øvrige 10 stednavne i området med indbyggernavne på *-er* har de 6 tillige indbyggernavne på *-folk* og/eller *-bo*, der for disse navnes vedkommende kan være de oprindelige. Forekomsten på Læsø er omtalt ovenfor; for Læsø såvel som for Anholt må afledninger på *-bo* anses for at være de oprindelige.

I det sydlige Hardsyssel og i det nordlige Sydvestjylland konkurrerer *-er* med *-bo* og *-ing*; som omtalt ovenfor under *-bo* synes stednavnene på *-(t)rup* også her at foretrække indbyggernavn på *-er*, som det altså vil være rimeligt at anse for en nydannelse.

På baggrund af den geografiske udbredelse med tæt og sammenhængende afhjemling og med konstateringen af, at spredte afledninger på *-er* i yderområderne (mod nord i udpræget grad, i det sydlige Hardsyssel knap så iøjnefaldende) især er knyttet til yngre stednavne og i ganske særlig høj grad til *-(t)rup*-stednavnene, må det være rimeligt at antage, at indbyggernavnene på *-er* kan være trængt frem fra det sydlige og østlige Jylland. I samme retning peger forekomsten af disse indbyggernavne anvendt som middelalderlige tilnavne; de stammer iflg. Hornby¹⁰ særlig fra Syd- og Sønderjylland, og beteg-

nelserne er ret unge, dvs. hjemmehørende i kilder fra middelalderens slutning.

Schütte har i flere af sine artikler om indbyggernavne hævdet, at denne afledningstype er ny i jysk, og at den er indført fra øerne af "lev-folket", dvs. den befolkning der står bag en mængde bebyggelser med stednavne endende på *-lev*; disse stednavne er hyppigst i Vendsyssel, Øst- og Sønderjylland, men forekommer også spredt på Mors og sporadisk andre steder.¹⁵ Skulle Schüttes teori holde stik, måtte man vente at finde indbyggernavne på *-er* til de stednavne på *-lev*, der ligger uden for det centrale forekomstområde for *-er*. Men kun i et tilfælde er der uden for dette område afhjemlet et *-lev*-navn med indbyggernavn på *-er*, nemlig 1444 Sejerslev med indbyggerbetegnelsen *sejsslær*.

Derimod har vi set *-er* brede sig ind i Vendsyssel, det nordvestlige Himmerland, i Thy og på Mors især knyttet til stednavne på *-(t)rup*. Det er derfor rimeligt at antage, at afledningerne på *-er* kan have været produktive samtidig med *-(t)rup*-bebyggelsernes grundlæggelse; stednavnetypen er kendt fra vikingetiden og har været produktiv også i de følgende århundreder. Man antager, at *-(t)rup*-navnene er ældst i Sønderjylland; den opr. form *-torp* svarer til det tyske *-dorf*, så man regner det for sandsynligt, at typen er kommet til os sydfra og har bredt sig mod nord.¹⁶ Men sammen med den nye stednavnedannelse kan vi have fået afledningen *-er*, der var og er almindelig syd for grænsen.

-folk

Mens vi hidtil har haft at gøre med indbyggernavne afledt med elementer, der ikke optræder som selvstændige ord, så står vi ved navnene med *-folk* som sidsteled over for sammensætninger, hvis sidsteled er en velkendt, selvstændig størrelse (der i besvarelserne da også undertiden er særskrevet).

---

¹⁵ Se kort over udbredelsen i Bent Søndergaard *Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv)* (1972) s. 189.

¹⁶ Jf. Peter Skautrup: *Det danske sprogs historie* bd. I s. 114 ff. og Kr. Hald i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* XVIII spalte 496 ff.

Indbyggernavnene sammensat med *-folk* dannes normalt uden ændringer af stednavnet; undtagelser er *skawfolk* til Skagen (formentlig en sekundær dannelse efter det almindelige indbyggernavn *en skawbo*), *ånsefolk* til 2616 Ansager og *tandsfolk* til 3253 Tandslet (formentlig sekundært dannet efter indbyggernavnet *tandser*). Når indbyggerne i Nymindegab kaldes *gafsfolk*, er der her ikke tale om nogen undtagelse, for byen hedder lokalt blot *æ gaf* (gabet).

Materialet viser i øvrigt, at *-folk* kan knyttes til alle typer af stednavne, usammensatte såvel som sammensatte, og blandt de sammensatte ses der ikke nogen forkærlighed for stednavne med bestemte sidsteled. I et centralt forekomstområde som Mors (jfr. nedenfor) findes *-folk* således ikke alene knyttet til ældre stednavne som dem på *-lev* (i 5 tilfælde) og *-by* (i 6 tilfælde), men også til yngre navne på *-(t)rup* (i 5 tilfælde).

Kort 5 over indbyggernavne på *-folk* viser, at disse navne kan forekomme i alle egne, hvad der ikke er overraskende, når sidsteleddet er velkendt i såvel dialekterne som i rigsmålet. Dog er typen kun sporadisk afhjemlet i sønderjysk og i det vestlige Hardsyssel, og den er tilsyneladende helt ukendt i Salling.

Iøjnefaldende er koncentrationen af navne på *-folk* i det vestlige Vendsyssel (med undtagelse af Øster Han hærred, hvorfra kun er afhjemlet *arensmindefolk* til stationsbynavnet Arentsminde fra slutningen af forrige århundrede) i Thy og på Mors; af de i alt 158 indbyggernavne på *-folk* hører de 85 hjemme i det nordenfjordske område inklusive Mors. Mens man kan antage, at de spredt forekommende afhjemlinger kan være nyere dannelser uden fastere forankring i dialekterne, er det sandsynligt, at de tætte afhjemlinger i nord- og nordvestjysk vidner om, at typen har rod i dialekterne her, og at den måske er af ældre dato.

I alle forekomstområder optræder navne på *-folk* side om side med afledninger på *-bo*, *-er* og *-ing*, og til mange af indbyggernavnene på *-folk* findes der da også i materialet sideformer med anden afledning. I det nord- og nordvestjyske område gælder dette i gennemsnit for 43 % af navnene (i Thy isoleret kun 30% og på Mors isoleret 33%), mens der i det øvrige Jylland findes sideformer til 66 % af indbyggernavnene på *-folk*. Dette tyder i al fald på, at typen i Thy og på Mors har en fremtrædende stilling, omend *-folk* i Thy kon-

kurrerer med indbyggernavne på *-bo* og på Mors med navne på såvel *-bo* som *-er*. Karakteristisk for dette område er det også, at der til indbyggernavnene på *-folk* åbenbart findes en entalsform på *-menneske*, der er opgivet af 11 meddelere (således oplyser eksempelvis Torsten Balle fra Torsted sogn, Midtthjy, at det i ental hedder *toostemennesk*, i flertal *toostefolk* – og der opgives ingen sideformer med anden afledning).

En datering af navnene på *-folk* er næppe mulig. Mange er formentlig forholdsvis unge, men når man som nævnt foran måske kan antage, at de nord- og nordvestjyske afhjemlinger kan afspejle ældre dannelser, skyldes det ud over den massive afhjemling, at der netop i nærheden af dette område findes et par stednavne, der antagelig oprindeligt har været indbyggernavne. Det drejer sig om navnet på det nordvestligste herred i Hardsyssel, Vandfuld herred, der grænser direkte op til Sydthjy; navnet er tidligst kendt i 1231 og skrives da *Vvandlefolkhareth*, senere i en kilde fra ca. 1325 *Wentfolkhareth*. Det antages, at førsteledet er identisk med et ældre navn på Limfjorden, der også indgår i navnet Vendsyssel. Det andet stednavn af denne type er landsbynavnet Svanfolk i Skibsted sogn i Himmerland; det er kendt fra 1465 i formen *Suanfalck* og fra 1499 i formen *Swanfolch*.

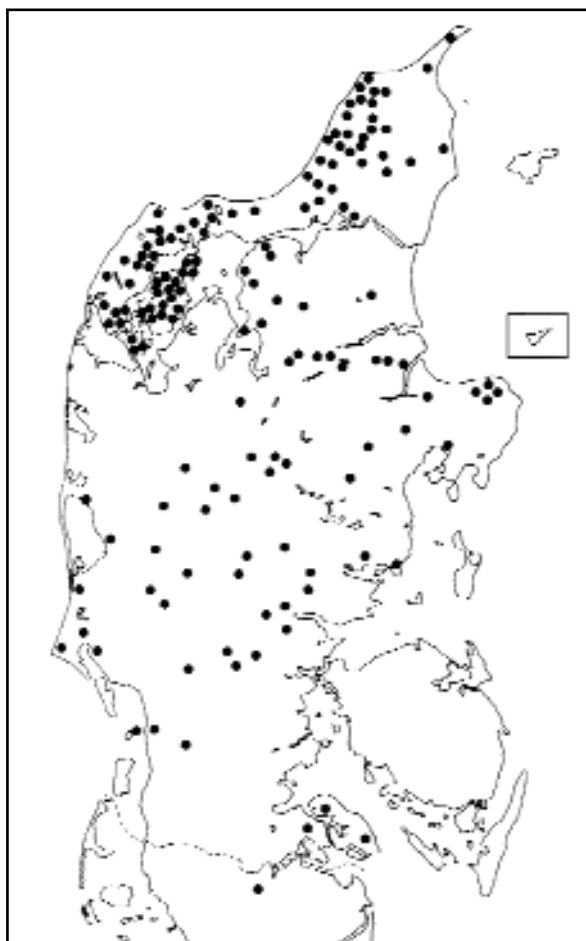
Uden for Danmark kendes fra svensk område et tilsvarende herredsnavn, *Vifolka härad*, der er afhjemlet fra 1300-tallet. Endelig forekommer *-folk* også i enkelte gamle engelske stednavne¹⁷, hvoraf de bedst kendte er *Norfolk* og *Suffolk*. Der er for de engelske navnes vedkommende ikke grund til at antage, at der er tale om nordisk indflydelse, idet ordet *folk* er fællesgermansk og altså også eksisterede i engelsk, før man erstattede det med det fra fransk lånte *people*.

-sogner, -sogns.

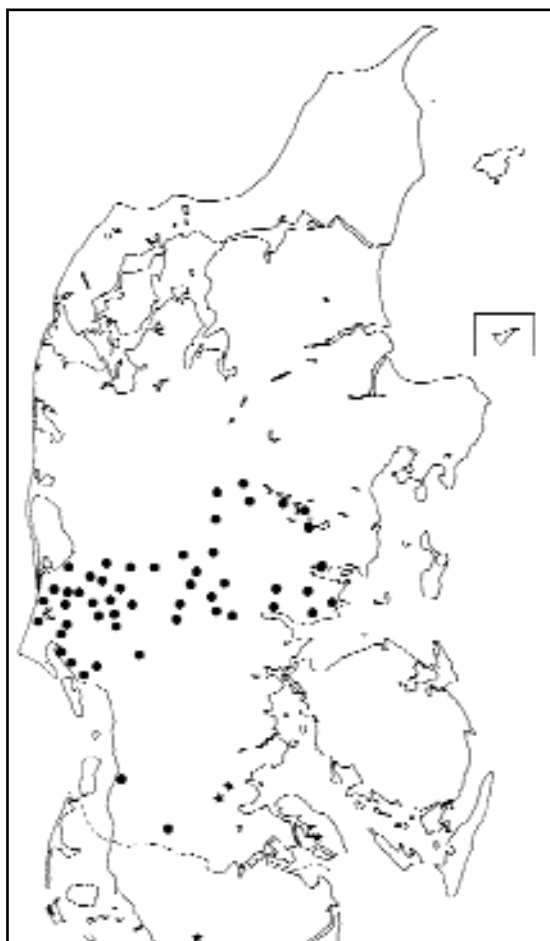
Udbredelsen af indbyggernavne på *-sogner* (i flertal *-sognere*) fremgår af kort 6. Denne afledningstype har, som det ses, den tætteste afhjemling i et sydvestjysk område mellem Skern Å og Esbjerg, men er desuden spredt afhjemlet i Bjerre herred syd for Horsens Fjord og

---

¹⁷ Jf. Thorsten Andersson: *Svenska häradsnamn* (1965) s. 148.

Kort 5:

Indbyggernavne dannet ved sammensætning med *-folk*.

Kort 6:

Indbyggernavne på *-sogner* (●) og *-sogns* (*).

i midtøstjysk på Silkeborg-Skanderborg-egnen. Det er ikke overraskende, at indbyggernavnene på *-sogner* kun anvendes i forbindelse med sognenavne. Disse indgår normalt i uændret form i dannelsen af indbyggernavnet; kun i et par tilfælde indeholder materialet vidnesbyrd om en svækkelse af sognenavnets sidste del: af Ølgod dannes således *ølgesogner* og af Andsager *åndersogner*.

Indbyggernavne på *-sogner* må antages at være sekundære i forhold til navnene på *-bo*, *-er* og *-ing*. Dels er *-sogner* selv en afledning dannet til sogn, dels findes der normalt ved siden af afledningen på *-sogner* også andre afledninger til sognenavnet; for eksempel forekommer ved siden af *givesogner* også *giver* og *giveboer*, ved siden af *hovensogner* også *hovning* – ligesom øvrige bebyggelsesnavne i disse sogne danner indbyggernavne ved afledning med *-bo*, *-er* og *-ing*. Til 39 af de i alt 47 navne på *-sogner* indeholder materialet således

indbyggernavne med andet afledningselement. Forholdet er formentlig det, at indbyggernavne på *-sogner* dækker alle beboere i sognet, medens man foretrækker anden afledning til betegnelse af indbyggerne i selve sognebyen.

Formelt set kan man opfatte disse dannelser som hjemmehørende under afledningerne på *-er*, hvis man går ud fra, at den stamme, der ligger til grund for afledningen, består af stednavn + sogn, så at fx Hovensogn + *-er* giver indbyggernavnet *hovensogner*. En sådan tolkning vil i øvrigt heller ikke stride mod de dialektgeografiske forhold, idet alle indbyggernavnene på *-sogner* ligger inden for det område, hvor *-er* er den almindelige afledning (se kort 4).

Indbyggernavne på *-sogns* er afhjemlet fra 3 østsønderjyske sogne, dels to nabosogne ved Åbenrå, nemlig Øster Løgum og Rise, hvortil dannes *en løjmsogns* henholdsvis *en riissogns*, dels Hørup sogn på Als, hvortil dannes *en høpsogns*; desuden foreligger for det sydslesvigske sogn Fjorde indbyggernavnet *en fjoldesogns*. Også her er der formentlig tale om en sekundær dannelse til betegnelse af indbyggere fra hele sognet; for Rises vedkommende oplyses det således direkte, at hvis der alene er tale om indbyggerne i byen Rise, anvendes indbyggernavnet *risinger*. Tilsvarende findes der for indbyggere i Øster Løgum betegnelsen *løjminger* eller *lyminger*, for indbyggere i Hørup betegnelsen *hørupper* og for indbyggere i Fjorde også *en fjolding* og *en fjolder*. Det er sandsynligt, at afledningerne på *-sogns* stammer fra en sammensætning som risesognsfolk, hvorfra sammensætningens førstedel har løsrevet sig og anvendes elliptisk som et selvstændigt ord. I nørrejysk forekommer netop en sådan sammensætning for enkelte sogne: 1182 Råbjerg, 1209 Horne, 1223 Volstrup, 1226 Skæve, 1319 Lild. 2302 Østed Snede, 2329 Hover og 2486 Sinding med indbyggernavnene *råbjergsognsfolk*, *hornesognsfolk*, *volstrupsognsfolk* etc.

Den samme udvikling kan tænkes at ligge bag, når der til Åbenrå kan forekomme et indbyggernavn *en stajs*, der opgives fra to sogne, som støder op til byen (meddeleren oplyser også, at det hedder *en stajs dreng*, og *en stajs piich*); helt parallelt hermed oplyses fra Felsted sogn syd for Åbenrå fjord, at en person fra landet hedder *en landboes* og en person fra nabosognet hedder *en nabosogns*.

Det er nærliggende at antage, at indbyggernavnet til Rømø er opstået på samme måde. I ordbogssamlingen er indbyggernavnet afhjemlet fra en optegnelse i 1858 i formen *rømmøs*, medens sidsteledet i nyere optegnelser er svækket, så at den nuværende udtale kan gengives *rømmes* (i flertal *rømmesser*). At der kan være tale om en sådan dannelse støttes af, at der på øen findes indbyggernavne som *nørlands* og *sønderlands* brugt om indbyggerne på den nordlige henholdsvis sydlige del af øen.

Sammenfatning

Under gennemgangen af de enkelte typer af indbyggernavne er det forsøgt at skønne over de enkelte afledningselementers relative kronologi, udbredelsesvej etc., og den opmærksomme læser har ikke kunnet undgå at bemærke, at specielt disse afsnit har været præget af ord og ordforbindelser som ‘formentlig’, ‘kan antages at have været’ etc. Om muligt må en endnu større forsigtighed præge det følgende forsøg på at samle de enkelte usikre tråde.

Indbyggernavnene på *-bo* traf vi uden for det centrale nord- og vestjyske område også sporadisk i nogle yderområder i Øst- og Sønderjylland; dialektgeografisk kan disse forekomster tolkes som relikter og i al fald nogle af de østjyske indbyggernavne på *-bo* kan være gamle. På øerne forekommer indbyggernavne på *-bo* næppe, undtagen på Bornholm, hvor i hvert fald købstadnavnene danner indbyggernavne på *-bo*. Iflg Wessén¹⁸ er typen alm. i Østsverige, og i Norge forekommer indbyggernavne på *-bo* iflg. Refsum¹⁹ i de sydvestlige egne, især i Rogaland og Hordaland. Typen kendes ikke uden for nordiske sprog. Måske skal de jyske navne på *-bo* ses som en del af et større sammenhængende sydiskandinavisk område, der tidligt i det østlige og sydlige Jylland har konkurreret med indbyggernavne på *-ing*, der i de sydligste områder kan have været en produktiv afledning endnu ind i middelalderen, da stednavnene på *-bøl* opstår.

I Syd- og Østjylland bliver derpå indbyggernavne på *-er* dominerende i løbet af middelalderen i forbindelse med fremkomsten af

---

¹⁸ Jf. Elias Wessén: Om nordiska inbyggernamn; i *Namn och Bygd* 1932 s. 85 ff.

¹⁹ Jf. Helge Refsum: Norges innbyggernavne; i *Mål og Minne* 1925 s. 56.

torpbebyggelsen (stednavnene på *-(t)rup*); og på øerne, hvortil torpbebyggelsen breder sig, bliver indbyggernavnene på *-er* ligeledes dominerende – undtagen på Bornholm, der også helt mangler bebyggelsesnavne på *-(t)rup*.

En tolkning af de nordvestjyske og vendsysselske indbyggernavne på *-folk* er vanskelig. Der kan måske være tale om en tidlig særdialektal udvikling, der dog ikke har kunnet udkonkurrere *-bo*.

Denne dialektgeografiske skitse bygger takket være vore meddelere på et ganske omfattende jysk materiale, der uagtet omfang og tæthed i afhjæmlingerne ikke tillader sikre slutninger. Man kunne have ønsket, at det var muligt at indsætte den lille jyske mosaik i en større nordisk sammenhæng, der uden tvivl ville åbne for sikrere tolkninger, men det har tiden desværre ikke tilladt.

Kort 9: vigtigste typer af indbyggernavne

 -bo

 -er

 -ing (tæt afhj.)

 -ing (tyndt afhj.)

